

Recenzja rozprawy doktorskiej**mgr Agaty Arkabus***Źródła Informacji w pracy nauczyciela edukacji regionalnej na przykładzie Częstochowy*
wykonanej pod opieką naukową prof. dr hab. Elżbiety Gondek**Recenzent:** dr hab. Mariola Antczak, prof. UŁ**Podstawa opracowania**

Recenzja wykonana w związku z pisemną prośbą samodzielnego referenta Wydziału Filologicznego mgr Diany Pasek z dnia 25 listopada 2016 roku sformułowaną na podstawie Uchwały Rady Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Śląskiego z dnia 22 listopada 2016 roku. Podstawą oceny jest rozprawa doktorska załączona do prośby w formie piśmienniczej.

Ocena zgodności zawartości rozprawy z wyznaczonym tytułem, struktura pracy

Treść pracy odpowiada tematowi *Źródła Informacji w pracy nauczyciela edukacji regionalnej na przykładzie Częstochowy*. Recenzowane dzieło zawarte zostało w jednym oprawnym tomie, łącznie 217 stronic. Całość została podzielona na dwie części, poprzedzono je spisem treści oraz wstępem. Część pierwszą: *Teoretyczne podstawy i praktyczne potrzeby dydaktyki regionalnej – na przykładzie Częstochowy i okolic* (s. 17-162), która składa się z czterech rozdziałów, wzbogacono podsumowaniem, bibliografią, streszczeniem w języku angielskim, spisem tabel i wykresów, aneksem, w którym

zamieszczono indeks osobowy; część drugą *Przewodnik dla nauczycieli i bibliotekarzy Częstochowy i okolic po źródłach informacji regionalnej* (s. 163-217) uzupełniono uwagami wprowadzającymi dla użytkowników, ogólną charakterystyką źródeł informacji o Częstochowie i okolicy, wykazem skrótów użytych w opisach.

Struktura materiału jest opracowana wzorowo, proporcje między pierwszą a drugą częścią prawidłowe, podział na rozdziały uzasadniony i logiczny.

Wstęp zawiera wszystkie niezbędne elementy. Kandydatka do stopnia doktora zawarła w nim wprowadzenie w temat i uzasadnienie jego wyboru, omówiła wykorzystaną w podstawowym zakresie literaturę, opisała strukturę pracy i wyjaśniła przyjęty układ, wskazała na wybrane metody badawcze wraz z uzasadnieniem ich doboru, zaprezentowała opracowany na potrzeby dysertacji aparat pomocniczy, który – co należy podkreślić – jest bardzo bogaty. Uzupełnienie materiału teoretycznego, zaprezentowanego w pierwszej części, przewodnikiem po źródłach informacji regionalnej dla nauczycieli i bibliotekarzy, jest trafnym i funkcjonalnym rozwiązaniem. Plany Doktorantki związane z jego publikacją w formie elektronicznej w pełni popieram. Proponowałabym jedynie uzupełnić podział materiału o - na pierwszym etapie - dokumenty piśmiennicze i elektroniczne, i dopiero w obrębie dokumentów piśmienniczych wyróżnienie druków zwartych, artykułów w czasopiśmie, tak, aby podział był wynikiem jasno zastosowanych kryteriów (w obrębie dokumentów elektronicznych przecież również można wyróżnić publikacje zwarte i artykuły z czasopiśm; ze względów objętościowych jest jasne, że w przypadku prezentowanego materiału w części elektronicznej w obecnej postaci nie ma takiej potrzeby, chyba, że jak sugeruję dalej, część ta zostanie rozbudowana).

W toku rozważań za niezbędne uważam rozwinięcie tych zagadnień, które dotyczą analizy terminu „edukacja regionalna”, prowadzonej w podrozdziale 2.1. (s. 37-39). Edukacja regionalna jest wyznaczonym w tytule rozprawy przedmiotem badań i z tego powodu dokładniejsze, pełniejsze opracowanie zagadnień teoretycznych związanych

z używaną terminologią wydaje się być potrzebne. Uzasadnione byłoby powołanie się na takich autorów jak na przykład: Ł. Staniczek, M. S. Szczepański, W. Theiss, P. Petrykowski.

Podsumowując, struktura pracy jest prawidłowa, logiczna, wskazane niedociągnięcia nie rzutują na jej ostateczną – pozytywną ocenę.

Merytoryczna ocena pracy

W wyniku wnikliwej analizy całości prezentowanego materiału stwierdzam, że praca jest bardzo dobrze przygotowana pod względem merytorycznym. Jej koncepcja jest przemyślana a wyznaczone cele - realizowane starannie. Wybrana tematyka jest istotna ze względu na zachodzące zmiany w Europie i wejście Polski do wspólnoty europejskiej. Biblioteki to instytucje, które są odpowiedzialne za gromadzenie zbiorów o charakterze regionalnym i oprócz funkcji opiekuńczej nad dziedzictwem kulturowym i społecznym danego regionu pełnią funkcje edukacyjne, a zatem ich rolą jest wspieranie działań oświatowych w zakresie przekazywania wiedzy o regionie oraz kształcenia umiejętności i właściwych postaw wzmacniających przynależność lokalną.

W rozdziale początkowym Pani Arkabus omówiła zagadnienie kultury i odniosła je do zagadnień globalizmu. Rozważania teoretyczne posłużyły do wskazania szkoły jako instytucji reagującej na zmiany w edukacji kulturalnej, a co za tym idzie – również regionalnej. W dysertacji nie zabrakło analizy terminów bezpośrednio związanych z wyznaczonym tematem, takich jak: „regionalizm” i „edukacja regionalna”, choć tutaj odczuwalny jest pewien niedosyt. Autorka odniosła się również do historii ruchu regionalnego, a następnie płynnie przeszła do omówienia roli regionalizmu w polskiej edukacji. Najważniejsze cele, które powinny nauczycielom przyświecać to przekazanie uczniom wiedzy dotyczącej wartości kultury regionalnej i jej dziedzictwa, wzbudzenie zainteresowania jej historią i wytworami, wykształcenie u dzieci i młodzieży umiejętności wyszukiwania i korzystania ze zbiorów bibliotek oraz dbałość o postawy odwołujące się do szacunku wobec własnej kultury, „korzeni” oraz dziedzictwa narodowego. Rozdział

kończący część pierwszą dysertacji został poświęcony regionalizmowi w oświacie polskiej po 2008 roku, analizie zapisów w podstawie programowej, podkreśleniu wspierającej roli bibliotek w realizacji treści regionalnych przez nauczycieli oraz źródłom wykorzystywanym przez nich w edukacji.

Nie wszystkie zasoby o regionie są dostępne online i pomimo rozwoju nowoczesnych technologii niezbędnym staje się korzystanie z usług instytucji, które takimi zasobami dysponują, w tym przede wszystkim bibliotek. Podjęty temat wpisuje się w obszar nauk humanistycznych i dyscyplinę bibliologia i informatologia ze względu na przedmiot badań i wykorzystane metody. Autorce udało się prawidłowo zrealizować wszystkie postawione cele, po pierwsze poznawcze: 1) rozpoznanie zagadnień związanych z edukacją regionalną (podstawy teoretyczne, historia, przeobrażenia, stan obecny, zmiany w zapisach podstaw programowych), 2) zwrócenie uwagi na rolę bibliotek pedagogicznych i szkolnych w kształtowaniu wśród nauczycieli i uczniów postaw prioregionalnych oraz przywiązania do małej ojczyzny (część pierwsza); po drugie cel praktyczno-wdrożeniowy: 3) opracowanie przewodnika po źródłach dla nauczycieli i bibliotekarzy Częstochowy i okolic (część druga); dodatkowym walorem zgromadzonego przez Panią Arkabus materiału jest uwzględnienie przy jego opracowaniu zapisów zawartych w aktualnych podstawach programowych, dotyczących edukacji regionalnej w szkołach.

Pani Magister dobrała do wytyczonych celów różnorodne metody badań, m.in.: historyczną, analizy i krytyki piśmiennictwa, empiryczną, klasyfikacji formalnej i rzeczowej. Wszystkie opisała starannie wskazując cel ich wyboru. Nie znajduję żadnych błędów w ich wykorzystaniu. Podawane informacje są starannie udokumentowane, zgodnie z moją wiedzą prawidłowe.

Ocena warsztatu metodologicznego i opracowania wyników badań

Autorka zasadniczo poprawnie opracowała metodologię badań, właściwie nakreśliła cele, omówiła wykorzystane metody, wskazała zasięg chronologiczny

i terytorialny badań, określiła ich przedmiot i omówiła narzędzie badawcze, którym w przypadku drugiej części badań był kwestionariusz ankiety. Odczuwalny jest natomiast brak doprecyzowania problemu badawczego, choć z lektury tekstu go intuicyjnie wyczuwamy, wskazane byłoby napisanie go wprost.

Sugerowałabym większą staranność przy opracowywaniu wykresów, każdemu został nadany podwójny tytuł, w programach Word i Excel (w dwóch przypadkach ten sam, w jednym – drugi (*Formy pracy*) jest wersją skróconą pierwszego (*Formy pracy wykorzystywane w edukacji regionalnej*; wykres. 2, s. 137). Tytuły wykresów nie są doprecyzowane, powinny – zgodnie ze sztuką ich opracowywania – być czytelne nawet po „wycięciu” z tekstu. Niestety z tytułu wykresu 1: *Zatrudnienie nauczycieli w placówkach* nie dowiemy się jakich nauczycieli i że chodzi o placówki ze względu na poziom nauczania (szkoły podstawowe, gimnazja, szkoły ponadgimnazjalne) oraz, iż dane dotyczą nauczycieli z Częstochowy i okolic, nie ma też danych o liczebności próby – N=93 w przypadku wykresu 1, ale już N=62 w przypadku wykresów 2 i 3), nie dodano też dat opracowania wykresów ani nie zaznaczono zasięgu chronologicznego badań (stan na rok...); w tytułach wykresów 2 i 3 zabrakło doprecyzowania przez kogo wykorzystywane formy pracy i źródła (tutaj brak też informacji, że chodzi o formy źródeł), (pozostałe uwagi j.w.). Podobnie nieprecyzyjny tytuł nadano tabeli: *Rodzaje Informacji poszukiwanych przez nauczycieli w latach 2002-2004*, brak tutaj wskazówki, że chodzi o poszukiwania na temat publikacji związanych z regionem i o czytelników-nauczycieli Publicznej Biblioteki Pedagogicznej RODN „WOM” oraz Biblioteki Publicznej im. dra W Biegańskiego w Częstochowie. Te ostatnie informacje możemy uzyskać z podpisu pod tabelą, ale wskazane byłoby ich wyeksponowanie również w tytule. Sugerowałabym także dodanie do tabeli informacji o liczebności próby badawczej N=248, ponieważ zamieszczono w niej wskaźniki procentowe (ostatnia kolumna po prawej).

Z pierwszej i drugiej części badań, których wyniki zostały poddane analizie w rozdziale 4.3. wnioski zostały wysunięte poprawnie (por. s. 133-134; 139).

Przy wnioskach prezentowanych na s. 133 sugerowałabym doprecyzowanie, że chodziło o badania w konkretnym roku (2006), sytuacja może przecież ulegać zmianom, a zatem nie wskazane są uogólnienia.

Część poświęcona analizie zebranych danych pozyskanych z wypełnionych kwestionariuszy ankiet jest niezbyt obszerna, a szkoda. Potrzebne byłoby omówienie poruszanych zagadnień problemowo, a nie wskazywanie na konkretne pytanie ankiety. Odczuwalny jest też brak niektórych spostrzeżeń, które mogłyby wybrzmieć przy okazji podsumowania, mam na myśli wskazanie instytucji, które najrzadziej współpracują z nauczycielami w zakresie edukacji regionalnej a wymienione zostały przez autorkę jako te, które potencjalnie by mogły (tutaj: np. uczelnie wyższe), lub omówienie które z zagadnień w ramach edukacji regionalnej są realizowane najczęściej przez nauczycieli (Jura Krakowsko-Częstochowska, kultura, sławni ludzie regionu, Częstochowa jako miasto, rzadziej gospodarka czy edukacja).

Podsumowując część dotyczącą warsztatu metodologicznego i opracowania wyników badań należałoby skonkludować, że wskazane niedociągnięcia nie rzutują na solidność wykonanej pracy i są łatwe do poprawy.

Charakterystyka doboru źródeł i ocena ich wykorzystania

W pracy została wykorzystana większość niezbędnych materiałów źródłowych. Starannie wyszukano zasoby, które mogły posłużyć do prawidłowego opracowania tematu. Wśród wziętych pod uwagę publikacji znalazły się książki Stefana Bednarka, Barbary Olszewskiej-Dyoniziak, Piotra Petrykowskiego, Jerzego Nikitorowicza, Jana Morawskiego, Marii Michalewskiej i wielu innych. W rozważaniach wzięto pod uwagę zapisy z obowiązującej podstawy programowej z 2008 roku, ale też – ponieważ rozważania i pracę badawczą rozpoczęto wcześniej - te z 1999 roku.

Według Ł. Staniczek edukację regionalną rozumiemy jako proces kształtowania i postaw wobec dziedzictwa przeszłości i problemów współczesnych własnego regionu,

mający na celu m.in. pomoc w określaniu własnej tożsamości; określenie swojego miejsca, a także zachowanie ciągłości kultury i włączanie jej do kultury europejskiej (Ł. Staniczek, *Koncepcja edukacji regionalnej na Śląsku. Szkic niektórych problemów* [w:] *Edukacja regionalna na Śląsku. Od tradycji do nowoczesności*, Katowice 1996). Zabrakło mi kilku publikacji, do których zaliczyłabym tę, na którą się powołuję, ale również, M. S. Szczepańskiego (*Ludzie bez ojczyzny prywatnej* [w:] *Wszechnica Górnośląska XI. Edukacja regionalna*, Katowice i in. 1995); P. Petrykowskiego (*O edukacji regionalnej* [w:] „*Wychowanie na co Dzień*” 1997, nr 7 –8); W. Theiss, (*Szkoła i edukacja środowiskowa* „*Wychowanie na co Dzień*” 1999, nr 1 – 2). Oczywiście tego typu publikacji jest więcej i rozumiem, że Autorka musiała dokonać pewnego wyboru. Wskazane byłoby jednak na pewno uzupełnienie bibliografii wykorzystanych publikacji o dokumenty w formie elektronicznej, gdyż mocno zachwiane są proporcje: dokumentów piśmienniczych – 79 w stosunku do elektronicznych – 7. Skoro Pani Magister podjęła decyzję o ich rozdzieleniu ze względu na stronę formalną uważam, że powinna wykorzystać więcej dokumentów dostępnych online zwłaszcza, że w Internecie na temat edukacji regionalnej jest ich bardzo dużo.

Ocena formalnej strony pracy

Dysertacja została opracowana raczej poprawnie pod względem formalnym, jednakże Autorka nie ustrzegła się pewnych błędów. Do najbardziej widocznych uchybień zaliczyłabym brak stron w spisie treści i w spisie wykresów (s. 156) uniemożliwiający szybkie i sprawne poruszanie się czytelnikowi w prezentowanym materiale.

Drugim mankamentem jest sporządzenie przypisów według własnego klucza, trochę inspirowanych normą obowiązującą dla bibliografii (nie załącznikowej), trochę panującymi regułami dla skróconych przypisów. Właściwą normą obowiązującą obecnie w bibliografiach załącznikowych jest PN-ISO 690:2012 *Wytyczne opracowania przypisów bibliograficznych i powołań na zasoby informacji*, Warszawa 2012. Ponieważ Autorka

reprezentuje dyscyplinę bibliologia i informatologia uważam, że prawidłowy sposób dokumentowania wykorzystanych zasobów informacji powinien być jej mocną stroną. Panią mgr Arkabus broni to, że opisy w przypisach i bibliografii są stosowane konsekwentnie, a to najważniejsza zasada. Konsekwencja i staranność w powtarzaniu tych samych schematów powodują, że bezbłędne dotarcie do cytowanych źródeł jest możliwe. Niemniej jednak sugerowałabym w dalszej drodze naukowej uwzględnianie zapisów z najnowszej normy w tym zakresie.

Drobnym niedopatrzaniem formalnym po stronie Autorki jest brak wprowadzeń, które należało zamieścić pod tytułami zasadniczymi głównych rozdziałów pracy: I, II, III, IV. Tekst zaczyna się dopiero na etapie podrozdziałów 1.1., 1.2. itd. Wspomnieć przy tej okazji należałoby również o wyborze systemu dziesiętnego na numerację podrozdziałów, który nie do końca stosowany jest prawidłowo. W systemie tym bowiem należałoby rozdziały główne ponumerować również wykorzystując cyfry arabskie. System mieszany jest prawidłowy wówczas, jeżeli na drugim etapie podziału dzielimy rozdziały 1, 2, 3 itd., a nie 1.1., 1.2., 1.3.

Rozdział 4.3. w tekście został zakwalifikowany jako 4.2. (por. s. 128) – oceniam ten błąd jako przypadkowy.

Pomimo wskazanych niedociągnięć należy stwierdzić, że pozostałe elementy składające się na poprawny zapis formalny prezentowanych treści są bez zarzutu. Widoczne jest staranność Autorki w eliminacji błędów, które w przypadku opracowania obszernego materiału jakim jest dysertacja doktorska mogą się zdarzać.

Ocena stylu naukowego

Pani Agat Arkabus posługuje się piękną polszczyzną, jasno wyraża swoje myśli, stosuje terminologię naukową.

W pracy możemy odnaleźć kilka (dosłownie) nieuzasadnionych i – jak mniemam niecelowych - zabiegów animizacji, np. „przekonania głoszące” s. 18, „Kulturą [...]”

interesuje się wiele dyscyplin naukowych [...]”, s. 18, „Dokument ten precyzyjnie określił...” s. 84, „Badania pokazały [...]” s. 152, „Zachodzące [...] zmiany pokazują” s. 153 itp.

Wymienione przykłady nie przekreślają jednak walorów językowych, które widoczne są w całej pracy. Sfera prawidłowego wykorzystania języka polskiego i stylu naukowego, oprócz wskazanych, drobnych uchybień, jest bez zarzutu.

Wnioski końcowe

Rozprawa doktorska mgr Agaty Arkabus jest ważną pozycją w literaturze przedmiotu, jest indywidualnym osiągnięciem autorskim polegającym na uporządkowaniu wiedzy z zakresu edukacji regionalnej, zebraniu materiałów przydatnych do tejże edukacji w postaci obszernego spisu bibliograficznego. Autorka wykazała się dojrzałością w doborze warsztatu badawczego, umiejętnością analizy i syntezy omawianych zagadnień, ponadto dyscypliną językową i klarownością przekazu. Gdyby przygotowywano wersję książkową dysertacji – a biorąc pod uwagę jej wartość poznawczą – składam taki wniosek – należy niewątpliwie rozbudować niektóre jej fragmenty, do nich należy opracowanie części badań ilościowych.

Rozprawa doktorska Pani mgr Agaty Arkabus pt. *Źródła Informacji w pracy nauczyciela edukacji regionalnej na przykładzie Częstochowy* przygotowana pod opieką prof. dr hab. Elżbiety Gondek spełnia warunki określone w art. 13.1 ustawy z dnia 14 marca 2013 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz jest świadectwem, że Kandydatka w dyscyplinie bibliologia i informatologia wykazuje ogólną wiedzę oraz samodzielność prowadzenia pracy naukowej.

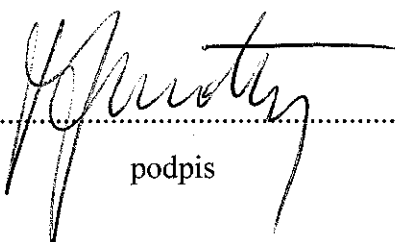
Praca doktorska może stanowić cenne źródło informacji dla nauczycieli włączających do zagadnień realizowanych w ramach lekcji te dotyczące regionu,

co uzasadnia postulowany wniosek o jej publikację, po naniesieniu niezbędnych uzupełnień i poprawek sugerowanych w recenzji.

W związku z powyższym składam wniosek do Rady Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Śląskiego o dopuszczenie rozprawy mgr Agaty Arkabus do dalszych etapów postępowania kwalifikacyjnego na stopień doktora nauk humanistycznych w dyscyplinie bibliologia i informatologia.

Łódź, 9 grudnia 2016 r.

.....
podpis